

НОВЕ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ *EPRACTIS HELLEBORINE* (L.) CRANTZ В ДОЛИНІ НИЖНЬОЇ ТЕЧІЇ Р. СУЛА

Смаглюк О.Ю.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Однією з характерних особливостей сучасного техногенного стану розвитку біосфери є активація процесу денатуралізації природних екосистем, зумовленого зростанням в глобальному масштабі антропогенного впливу на живу природу, що веде до дигресії цілих біомів.

Дослідження екологів та біологів свідчать, що найбільш чутливим компонентом природних екосистем до різних форм техногенного впливу є рослинний світ.

На сьогоднішній день на земній кулі під небезпекою зникнення знаходиться біля 25 тис. видів судинних рослин [1].

Протягом агрокультурного періоду значні зміни в структурі природних ландшафтів відбулися і в Україні. В Лісостеповій зоні природні ландшафти займають приблизно 15-20% територій; хоча корінних лісових угруповань крім тих, що охороняються на територіях природо заповідного фонду практично не залишилося.

Особливо відчутним даний процес є на лівобережжі Лісостепу, де природні екосистеми та біологічне різноманіття відчутно бідніше ніж на лівобережжі (особливо в порівнянні з Поліссям та Карпатами).

Весною 2014 року нами проводився збір польового ботанічного матеріалу за темою «Лісова рослинність нижнього басейну р. Сула» в Полтавській адміністративній області. В процесі роботи виявлено зростання судинного виду рослини, що занесена до Червоної книги України – коручки морозниковидної (*Epractis helleborine*) [2].

Яка зростає на ділянці широколистяного лісу, що пропонується для створення ботанічного заказника місцевого значення і знаходиться в околицях села Олександрівка Михнівської сільської ради Лубенського району. В лісогосподарському відношенні це 6 виділ 35 кварталу Оржицького лісництва Лубенського держлісгоспу. В геоморфологічному відношенні це схилова частина (пн.-зах. схил із загальним кутом нахилу 3–4°) денудованого лесового плато із сірими лісовими ґрунтами, порослого широколистяним лісом. Поверхня схилу поріzana неглибокими ярками та ускладнена слабо вираженими зсувовими терасами. Подекуди спостерігаються рукотворні рови, що вочевидь є артефактами попереднього господарювання.

Рослинний покрив представлений дубово-грабовим лісом в якому проводились вибірково-санітарні рубки. Більшість дерев верхнього ярусу мають порослеве походження. Вік деревостану за основною породою (дубом звичайним) біля 70 років. У верхньому ярусі деревостану співдомінують *Quercus robur* (40%), *Carpinus betulus* (40%). Як домішка у деревостані зростає *Tilia cordata* (+). Зімкнутість другого ярусу не виражена ніде, але повсюдно розрізненими екземплярами зустрічаються підріст *Acer platanoides* (+), *Acer campestre* (+). Із чагарників у цьому ж ярусі зростають *Grossularia reclinata* (+), *Euonymus verrucosa* (+). Відмітною рисою трав'яного ярусу є присутність представників усіх основних і типових синузій та феноритмотипічних груп видів східноєвропейських широколистяних лісів: зокрема зимовозелених хамефітів та гемікриптофітів – *Carex pilosa* (20%), *Galeobdolon luteum* (20%), *Asarum europaeum* (+), *Pulmonaria obscura*(+); ефемероїдів та геміефемероїдів –

Ficaria verna (+), *Adoxa moschatelina* (+), *Scilla bifolia* (+), *Anemonoides ranunculoides* (+); літньо-вегетуючих видів із раннім розвитком – *Mercurialis perennis* (15%), *Viola odorata* (+), *Aegopodium podagraria* (+), *Stellaria holostea* (+), *Melica nutans*(+), *Lathyrus nirga* (+), *Lathyrus vernus* (+), *Viola mirabilis*(+); літньо-вегетуючих із пізнім розвитком – *Epipactis helleborine* (+); ярових напівпаразитних трав – *Melampyrum nemorosum*(+); археогіат – *Cystopteris fragilis* (+), *Dryopteris filix-mas* (+). У цьому ж ярусі повсюдно зустрічаються ювенільні та іматурні особини більшості порід деревного та чагарникового ярусів.

Загально-екологічна та природоохоронна значимість цієї ділянки для природного комплексу лівобережжя Дніпра на цій ділянці Кременчуцького водосховища визначається:

а) зростанням тут виду судинних рослин, що занесений до Червоної книги України – коручки морозниковидної (*Epipactis helleborine*), що тут представлена мало-чисельною популяцією (відмічено 5 особин), які зростають розрізнено по всій території вказаного лісгосподарського виділу;

б) необхідністю охорони і збереження важливих для підтримання біогеоценотичного різноманіття регіону типів біотопів, що належить охороняти згідно переглянутого в 2010 році Додатку I Резолюції 4 (від 1996 року) Бернської конвенції зокрема:

– G1.A1.4 широколистяних лісів на силових ділянках із мезотрофними та евтрофними ґрунтами;

в) наявністю тут цілого ряду видів судинних рослин, що рекомендовані до охорони в межах Полтавської області, зокрема: великої за площею виявлення і досить чисельної місцевої популяції зеленчука жовтого (*Galeobdolon luteum*), високо-чисельної популяції проліски дволистої (*Scilla bifolia*), мало чисельної популяції пухирника звичайного (*Cystopteris fragilis*);

г) значимістю цієї ділянки лісу як однієї із найкраще збережених у структурно-ценотичному відношенні широколистяно-лісової рослинності лівобережного Дніпра.

Створення тут заказника за рахунок вказаної території суттєво збільшить біотопічне різноманіття охоронюваного природно-територіального комплексу Придніпровського Лівобережжя і дозволить попередити можливі будь-які негативні господарські впливи.

Рекомендації щодо заповідного режиму:

– заборона суцільних рубок та випасу худоби.

Заповідна структура Полтавської області включає в себе 387 об'єктів, загальною площею – 142412, 8215 га з яких 358 об'єктів місцевого значення площею – 91499, 9015 га, загальний відсоток заповідності 4, 95% [3].

Природо-заповідні об'єкти були виявлені та описані на протязі достатньо великого часового проміжку в зв'язку з чим територіальне розміщення нових заповідних об'єктів слід створювати з урахуванням, щоб останні формували екокоридори як основні шляхи територіального поширення вразливих та цінних видів рослин.

Література

1. Шеляг-Сосонко Ю. Р. Зеленая книга Украинской ССР – Киев: Наук. думка, 1987.

2. Червона книга України. Рослинний світ / За заг. ред. Я.П. Дідуха. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 912 с.
3. Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення Полтавської області станом на 01.01.2015.

УРОЧИЩЕ «ГРИШКИН ЛІС» – ОСЕРЕДОК ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛІСОВОЇ ФІТОРІЗНОМАНІТНОСТІ В М. ПОЛТАВА

Смоляр Н.О.¹, Донченко Д.В.²

¹ННЦ «Інститут біології» Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

²Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

У зв'язку з високим ступенем антропогенізації, проблема збереження вцілілих природних комплексів як осередків збереження природної фіторізноманітності на території України, в тому числі й на Полтавщині, є досить актуальною. Для міста Полтави, як і для будь-якого іншого, міста чи населеного пункту з урбанізованими, рекреаційними та селітебними зонами, які постійно розширюються, природні об'єкти, на території яких збереглися типові та унікальні природні комплекси, фітоценози та види, є особливо значимими.

Останнім часом здійснюється оптимізація природно-заповідної мережі Полтавської області, частиною якої є локальна природно-заповідна мережа міста Полтави, що нині репрезентована 34 об'єктами загальною площею 205,75 га. В ній найбільш представленими є об'єкти колекційного блоку (парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва) та ботанічні пам'ятки природи місцевого значення (окремі вікові дерева, групи дерев чи незначні за площею бульвари та сквери). Згідно концепції природозаповідання для Полтави увага звертається на екологічну, природоохоронну та наукову роль зелених зон міста, наприклад, природні комплекси в околицях сіл Вакуленці, Буланове, Нижні Млини та ін. [2].

Однією із таких територій, яка, до того ж, нині виконує значні рекреаційні функції і у зв'язку з цим піддана значному рекреаційному навантаженню, є урочище «Гришкін ліс» – масив широколистяного лісу суміжно з мікрорайоном Половки м. Полтава (Київський район міста) площею орієнтовно 50 га, що має локалізацію «лісового острова» серед забудов та інших селітебних територій.

Урочище «Гришкін ліс» є залишком вікових, зональних для Лівобережного Лісостепу, дібров із добре збереженим природним біорізноманіттям, у складі якого виявлені й раритетні види флори [2]. За структурою фітоценозів, флористичним ядром і наявністю раритетних видів цей лісовий масив є подібним до Розсошенського лісу, який охороняється із 1982 року в статусі ботанічного заказника місцевого значення «Розсошенський» і є одним із еталонних об'єктів такого рангу за характеристиками біорізноманітності [1]. Очевидно в минулому ці урочища територіально входили до суцільних масивів дібров, що оточували Полтаву, а ще раніше займали й територію сучасної Полтави.

На території урочища «Гришкін ліс» домінують угруповання кленово-липово-дубового лісу бруслиново-зірочникового зі значною участю *Fraxinus excelsior* у деревостані. Перший ярус лісу формують *Quercus robur* L., *Fraxinus excelsior*, *Tilia cordata* Mill., *Acer platanoides* L., другий –